

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МИРОНОВА Л.А., ГРИГОРАШ В.С.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО КУРСУ «ЛАТИНСЬКА МОВА»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ І КУРСУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 035 «ФІЛОЛОГІЯ»
ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ
ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

ОДЕСА
2019

УДК 811.124`02 (076)

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету романо-германської філології
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Протокол № 9 від 14 травня 2019 року.

Укладачі:

Миронова Лариса Анатоліївна, старший викладач кафедри іноземних мов
природничих факультетів

Григораш Вікторія Сергіївна, к.філол.н, доцент кафедри іноземних мов
природничих факультетів

Рецензенти:

Кириллова М. Д., к.філол.н., доцент кафедри теорії та практики перекладу
факультету романо-германської філології ОНУ ім. І.І. Мечникова.

Фрумкіна А.Л., к.філол.н., доцент кафедри іноземних мов № 2 факультету
міжнародно-правових відносин Національного університету «Одеська юридична
академія»

Миронова Л.А., Григораш В.С.

Методичні вказівки до курсу «Латинська мова» для студентів I курсу спеціальності
035 «Філологія» першого (бакалаврського) рівня денної форми навчання/
Л. А. Миронова, В.С. Григораш. – Одеса, 2019. – 31 с.

Методичні вказівки складаються з двох розділів, а саме фонетики та морфології, які
охоплюють такі теми, як правила читання в латинській мові, загалі поняття про
дієслово, поділ на дієвідміни та теперішній час дієслова активного та пасивного
стану, минулий та майбутній часи, наказовий спосіб, іменники 1-ої, 2-ої, 3- ої, 4-ої та
5-ої відмін, а також прикметники в латинській мові.

УДК 811.124`02 (076)

© Миронова Л.А., Григораш В.С., 2019

ЗМІСТ

Вступ

1. Фонетика

- 1.1. Латинський алфавіт
- 1.2. Поділ звуків та їх вимова
- 1.3. Довгота і короткість складів
- 1.4. Наголос

2. Морфологія

- 2.1. Дієслово. Загальні поняття.
- 2.2. Поділ дієслів на дієвідміни.
- 2.3. Praesens indicativi activi. Теперішній час дійсного способу активного стану.
- 2.4. Praesens indicativi passivi. Теперішній час дійсного способу пасивного стану.
- 2.5. Modus imperativus. Наказовий спосіб.
- 2.6. Nomen substantivum. Іменник. Загальні відомості.
- 2.7. Поділ іменників та запис їх у словниках.
- 2.8. Declinatio prima. Перша відміна іменників.
- 2.9. Declinatio secunda. Друга відміна іменників.
- 2.10. Nomen adjectivum. Прикметник.
- 2.11. Declinatio tertia. Третя відміна іменників.
- 2.12. Прикметники третьої відміни.
- 2.13. Declinatio quarta. Четверта відміна іменників.
- 2.14. Declinatio quinta. П'ята відміна іменників.
- 2.15. Imperfectum indicativi activi et passivi. Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного стану.
- 2.16. Futurum I indicative activi et passivi. Майбутній час недоконаного виду дійсного способу активного і пасивного стану.

3. Рекомендована література.

4. Електронні інформаційні ресурси.

ВСТУП

Латинська мова (*Lingua Latīna*) свою назву отримала від невеликого італійського племені латинів (*Latini*), що жили в області Лацій (*Latium*). Ця область знаходиться в середній частині Апеннінського півострова. У міру зростання завоювань Риму та розширення Римської держави латинська мова отримала широке поширення не тільки в басейні Середземного моря, а й за його межами. Таким чином, до другої половини V ст. н. е. (476 р. – рік падіння Західної Римської імперії) латинська мова набувала статусу міжнародної на всій території Римської імперії.

Широкому поширенню латинської мови на завойованих територіях сприяло її лексичне багатство, яке відображає всі сфери людського буття, а також абстрактні поняття, граматична стрункість, стислість і точність вираження.

Історія латинської мови ділиться на кілька періодів:

1) Архаїчний період (VI – IV ст. до н. е.);
2) Докласичний період (III – II ст. до н. е.) – період становлення літературної латинської мови. Основні пам'ятки цього періоду: комедії Плавта і Теренція, а також трактат Катона Старшого «Про землеробство».

3) Класичний період («золота латина») (81 р. до н.е. – 14 р. н.е.) – період найбільшого розквіту і досконалості латинської мови. Класична латина отримала свою граматичну, синтаксичну і стилістичну закінченість. У цей час творили Цицерон, Вергілій, Горацій, Овідій, Цезар.

4) «Срібна латина», або пост класичний період (I ст. н. е.) – цей період характеризується відступами від чистоти класичного літературної мови і випробовує на собі певний вплив мов римських колоній. До цього часу вже остаточно склалися фонетичні та морфологічні норми літературної мови, були встановлені правила орфографії, якими досі керуються при виданні латинських текстів.

5) Пізня латина (III-VII ст. н. е.) – епоха пізньої імперії та виникнення, після її падіння, варварських держав. У творах письменників цієї пори – переважно істориків і християнських богословів – можна натрапити на багато морфологічних та синтаксичних явищ, що готують перехід до нових романських мов.

Незважаючи на подальше витіснення латинської мови національними мовами, вона і до теперішнього часу зберігає своє значення в галузі наукової термінології, особливо в юриспруденції, біології, медицині.

Оволодіння професією неможливо без засвоєння системи термінів, що виражають певні поняття, без розуміння розвитку лексичного складу мови, фонетичних та лексичних змін сучасних мов. Знання латинської мови становить один з основних елементів гуманітарної освіти. Знання латинської мови дає можливість філологам пояснити етимологію численних інтернаціоналізмів та наукових термінів, які широко вживаються в мові. Проте з'ясуванням етимології не обмежується мета вивчення латинської мови на філологічних факультетах. Значний науковий інтерес являє встановлення шляхів, якими слова латинського походження потрапили до інших мов. Це проблема взаємодії мов, тісно пов'язана з історією народів.

Дані методичні вказівки призначаються для студентів-філологів першого (бакалаврського) рівня та містять пояснення основних граматичних категорій латинської мови, приклади відмінювання іменників, прикметників та дієслів, винятки з правил та практичні рекомендації. Методичні вказівки складені відповідно до навчальної програми з латинської мови, згідно з якою на вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин (36 годин – практичні), що становить 3 кредити ЄКТС. Головна мета методичних розробок – сприяти формуванню у студентів навичок розуміння латинських словосполучень та речень, правильного перекладу їх українською мовою, аналізу граматичних форм та визначення початкових форм слів.

Методичні вказівки призначені як для аудиторної роботи, так і для самостійної роботи студентів над матеріалом.

ФОНЕТИКА

1.1. ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ.

В латинському алфавіті є 24 літери.

Друковані літери	Їх назва	Вимова
Aa	а	а
Bb	бе	б
Cc	це	ц, к
Dd	де	д
Ee	е	е
Ff	еф	ф
Gg	ге	г
Hh	га	г,х
Ii	і	і,й
Jj	йота	й
Kk	ка	к
Ll	ель	ль
Mm	ем	м
Nn	ен	н
Oo	о	о
Pp	пе	п
Qq	ку	к
Rr	ер	р
Ss	ес	с,з
Tt	те	т
Uu	у	у
Vv	ве	в
Xx	ікс	кс, кз

Yy	іпсилон	i
Zz	зета	з,ц

Римляни запозичили свій алфавіт від греків і пристосували його до своїх потреб. Дві останні букви алфавіту у, z зустрічаються тільки в словах, запозичених з грецької мови. З великої літери в латинській мові пишуться слова на початку речення, власні імена, географічні назви, назви місяців, назви народів, прикметники і прислівники, утворені від назв народів.

Наприклад:

Marcus – Марк

Romani - римляни

Galenus – Гален

Romanus - римський

Roma – Рим

Latine – по - латині

December – грудень.

1.2. ПОДІЛ ЗВУКІВ ТА ЇХ ВИМОВА.

Звуки в латинській мові поділяються на голосні (vocales), приголосні (consonantes) і дифтонги (diphthongi). Голосних звуків є 6 : а, е, і, о, у, и. Решта звуків – це приголосні звуки, яких в латинській мові є 18. Сполучення двох голосних звуків утворюють дифтонги. В латинській мові є 4 дифтонги: ае, ое, ау, еу. Дифтонги утворюють у слові один склад. Вимова латинських голосних а, е, і, о відповідає вимові українських а, е, і, о. “І” в латинській мові між голосними і на початку слова перед голосною вимовляється як й. Наприклад: maialis (майаліс) – травневий, iesur (йекур) – печінка, Iodum (йодум) – йод, iucundus (юкундус) – приємний. Звук у зустрічається у словах грецького походження і вимовляється як українське і :раругус (папірус) – папірус, myrtus (міртус) – мирт, миртовий кущ. Буква “J” пізнішого походження (XVIст.) і в класичну епоху не зустрічається. Дифтонги вимовляються : ае як українське “е”. Наприклад: saepe (сепе) – часто, aegrotus (егротус) – хворий.

Дифтонг *oe* - як українське “е” або німецьке “о”. Наприклад: *sortum* (цептум) – початок, *roena* (пеня) – покарання. Дифтонг *ai* як українське “ау” (у нескладова), наприклад: *auris* (ауріс) – вухо, *aurum* (аурум) – золото.

Дифтонг *eu* як українське “еу” (“у” нескладова), наприклад: *Europa* (Еуропа) – Європа. Коли *ae*, *oe* вимовляються роздільно, то тоді над *e* ставиться дві крапки, або знак довготи (-), наприклад: *aēr* (аер) – повітря, *roēta* (поета) – поет.

Переважна більшість приголосних вимовляється як відповідні приголосні в українській мові. Окремого пояснення вимагають лише деякі приголосні.

“C” перед голосними *a*, *o*, *u*, перед приголосними *i* в кінці слова вимовляється як “к”, наприклад: *cuprum* (купрум) – мідь, *caput* (капут) – голова, *color* (кольор) – колір, *cor* (кор) – серце, *lact* (ляк) – молоко. “C” перед голосними *e*, *i*, *u*, дифтонгами *ae*, *oe*, *eu* вимовляються як “ц”, наприклад: *cerebrum* (церебрум) – мозок, *cito* (ціто) – швидко, *caecus* (цекус) – сліпий, *coena* (цена) – обід.

“G” вимовляється як г (дзвінка), наприклад: *gutta* (гутта) – крапля, *gaudeamus* (гаудеамус) – радіймо. “H” вимовляється як українське “г”, наприклад: *herba* (герба) – трава, *homo* (гомо) – людина. “K” вимовляється як українське “к”.

Вживається рідко, переважно в словах грецького походження, наприклад: *Kalendae* (календе) – календи (так римляни називали перший день кожного місяця), *Kalium* (калій) – калій. “L” вимовляється м’яко, як українське “ль”.

Наприклад: *lupus* (люпус) – вовк, *locus* (льокус) – місце. “Q” вживається лише в сполученні з “u” (*qu*) і вимовляється як “кв”, наприклад: *aqua* (аква) – вода, *quartus* (квартус) – четвертий. “S” вимовляється як українське “с”, наприклад: *os* (ос) – кістка, *sanus* (санус) – здоровий. Якщо “S” стоїть між двома голосними, а також між голосною і приголосними *m* або *n*, то тоді *s* вимовляється як українське “з”: *rosa* (роза) – троянда, *causa* (кауза) – причина.

“X” вимовляється як українське “кс”, а між голосними як “кз”: *lex* (лекс) – закон, *exemplum* (екземпль) – приклад, зразок. “Z” вимовляється як українське “з” (навіть – дз), наприклад: *zona* (зона) – пояс, інколи у словах не грецького походження вимовляється як “ц”: *zincum* (цінкум) – цинк (слово

арабського походження). Крім простих проголосних в латинській мові є сполучення двох проголосних. В деяких словах, запозичених з грецької мови, вживаються сполучення з "h" :ch, rh, th, sch. "Ch" вимовляється як українське "х". Наприклад : schola(схоля) – школа, charta(харта) – папір. "Ph" вимовляється як українське "ф" : phosphorus (фосфорус) – фосфор, philosophia (філософія) – філософія. В сполученнях rh, th "h" не вимовляється, тобто rh вимовляється як "р", а th вимовляється як "т". Наприклад: rheum (реум) – ревіль, RhRh вимовляється як "р": rhytmus (рітмус) – ритм; сполучення th – як "т": thea (tea) – чай, mentha (мента) – м'ята. Сполучення ngu перед голосними вимовляється як українське "нгв":Lingua (лінгва) – мова, язик, sanguis (сангвіс) – кров.

Сполучення su перед голосними вимовляється як українське "св" в тих випадках, коли su з голосною утворює один склад, а якщо ні і якщо su стоїть під наголосом, то воно вимовляється як "су". Наприклад: consuetudo (консвєтудо) – звичка, suavis (свавіс) – солодкий, але suus (суус) – свій.

Сполучення ti перед голосними вимовляється як українське "ці". Крім тих випадків, коли перед ti стоять s, t, x. Наприклад: satis– досить, ratio – розум, bestia – звір, тварина, mixtio – суміш.

1.3. ДОВГОТА І КОРОТКІСТЬ СКЛАДІВ.

На відміну від української мови, де всі голосні вимовляються однаково, римляни розрізняли голосні довгу і короткі і відповідно довгі голосні вимовляються довго, протяжно, а інші – коротко.

В латинській мові, як і в українській, є стільки складів у слові, скільки є голосних. Довгота голосного позначалася на письмі рисочкою (-), а короткість – дужкою (~). В латинській мові розрізняють довготу і короткість складів за природою і за положенням. Довгота і короткість складів за природою склалась історично і позначається у словниках. За природою дифтонги завжди довгі. Наприклад: natūra – природа, insŭla – острів, соена – обід.

Склад є довгим, якщо після нього стоять два або більше приголосних. Наприклад: *argumentum* - доказ, голосний є довгий тому, що після нього стоять два приголосних *nt.* "X" і "Z" створюють позицію довготи, тому що їх вважають складними приголосними (кс, дз), наприклад: *complexus* – сполучення (голосний *e* є довгим, тому що він стоїть перед складним приголосним "х"). Голосний вважається коротким, якщо він стоїть перед іншим голосним або перед приголосним "h": *video* – бачу, *linea* – лінія, *contraho* – з'єдную, стягую. Сполучення *ch, ph, rh, th*, які вимовляються як один звук, не роблять попереднього голосного звука довгим, наприклад: *stomachus* – шлунок. Голосний звук є коротким при збігу приголосних "b", "p", "d", "t", "c" із наступним *r* або *l*: *vertebra* – хребець, *cerebrum* – мозок.

1.4. НАГОЛОС.

В латинській мові наголос стійкий. Він ставиться на другому складі від кінця, якщо цей склад є довгий, а якщо він короткий, то наголос ставиться на третьому складі від кінця. Це означає, що, якщо слово складається з двох складів, то наголос ставиться на початку слова. В кінці слів наголос не ставиться ніколи. Наприклад: *rosa* – троянда, *aegrōtus* – хворий, *incōla* – житель, *exemplar* – приклад, зразок.

МОРФОЛОГІЯ.

2.1. ДІЄСЛОВО. ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ.

В латинській мові, як і в українській, дієслово має такі категорії:

1. 6 часів (час – *tempus*):

praesens – теперішній час

imperfectum – минулий час недоконаного виду

futūrum I (primum) – майбутній час недоконаного виду

perfectum – минулий час доконаного виду

plusquamperfectum – давноминулий час

futūrumII (secundum) – майбутній час доконаного виду.

2. Три особи (особа – persōna):

Persōna prima – перша особа

Persōna secunda – друга особа

Persōna tertia - третя особа.

3. Два числа (число – numerus):

Numērus singulāris – одинна

Numērus plurālis – множина.

4. Три способи (спосіб – modus):

Modus indicatīvus – дійсний спосіб

Modus coniunctīvus – умовний спосіб

Modus imperatīvus – наказовий спосіб.

В латинській мові неозначена форма дієслова називається infinitīvus.

5. Два стани (стан – genus):

Genus actīvum – активний стан

Genus passīvum - пасивний стан.

2.2. ПОДІЛ ДІЄСЛІВ НА ДІЄВІДМІНИ.

Дієвідміна – coniugatio. В латинській мові дієслова поділяються на чотири дієвідміни в залежності від закінчення основи. В I – й дієвідміні основа дієслова закінчується на – a, у 2-й – на –e, у 3-й – на приголосний або на –u, в 4-й – на –i. Основа дієслова визначається відкиданням від неозначеної форми закінчення –re у дієслів 1,2,4 дієвідміни і закінчення – ěre в третій дієвідміні. Неозначена форма дієслова (infinitīvus) подається у словнику.

Infinitivus

основа

дієвідміна

Curāre

cura -

1

Vidēre	vide -	2
Scribēre	scrib -	3
Minuēre	minu -	3
Audīre	audi -	4

2.3. PRAESENS INDICATIVI ACTIVI.

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЙСНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО СТАНУ.

Praesens indicatīvi actīvi утворюється додаванням до основи praesentis особових закінчень:

Sing.	Pl.
1. – o	– mus
2. – s	– tis
3. – t	– nt

Примітки:

1. В першій дієвідміні в I особі однини голосна основи –а- зливається з особовим закінченням – o в o, тому основи у I особі однини не видно.

2. У III дієвідміні в 2,3 особах однини та в 1,2 особах множини між основою і закінченням вставляється сполучна голосна – i -, а в 3 особі множини вставляється – u-.

3. В IV дієвідміні по аналогії з третьою у 3 особі множини вставляється сполучна голосна –u-.

Зразки відмінювань дієслів:

I дієвідміна

Laboro, āre (основа labora –) – працювати.

Sing.	Pl.
1. labora – o (laboro)	1. laborā – mus
2. labora – s	2. laborā - tis
3. labora – t	3. labora – nt

II дієвідміна:

Misceo, ēre (основа misce-) – змішувати.

Sing.	Pl.
1. misce – o	1. miscē - mus
2. misce – s	2. miscē - tis
3. misce – t	3. misce – nt

III дієвідміна:

Scribo, ěre (основа scrib -) – писати.

Sing.	Pl.
1. scrib – o	1. scrib – ĩ- mus
2. scrib– i – s	2. scrib– ĩ - tis
3. scrib – i - t	3. scrib– u – nt

IV дієвідміна:

Sentio, ĩre (основа senti -) – відчувати, думати.

Sing.	Pl.
1. senti – o	1. sentī - mus
2. senti – s	2. sentī - tis
3. senti - t	3. senti – u – nt

Дієслово sum, esse - бути.

Sum, esse належить до групи неправильних дієслів. Його словникові форми : sum, fui, -, esse (форма supinum тут відсутня). Це дієслово відмінюється за окремим зразком.

Praesens indicativi дієслова **sum, esse:**

Sing.	Pl.
1. sum	1. sumus
2. es	2. estis
3. est	3. Sunt

2.4. PRAESENS INDICATIVI PASSIVI.

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЙСНОГО СПОСОБУ ПАСИВНОГО СТАНУ.

Praesens indicativi passivi утворюється додаванням до основи дієслова пасивних особових закінчень:

Sing.	Pl.
1. – or	– mur
2. – ris	– mīni
3. – tur	– ntur

У 1 – 2 дієвідмінах особові закінчення додаються безпосередньо до основи дієслова. У I дієвідміні у I особі однини кінцевий голосний основи –а зливається з закінченням –о в –о (як і в активному стані).

У 3 дієвідміні між основою і закінченням вставляються сполучні голосні за таким правилом:

- i – перед	-tur
- e – перед	- ris
- u – перед	- ntur

У 4 дієвідміні лише у 3 особі sing. вставляється – u - (як і у actīvum).

Зразки відмінювання:

curō, āre - лікувати

miscēo, ēre – змішувати

основа cura- (I дієвідміна)

основа miscē – (2 дієвідміна)

Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
1 curor	curā – mur	1 miscē – or	miscē – mur
2 curā – ris	cura – mīni	2 miscē– ris	miscē – mīni
3 curā - tur	cura – ntur	3 miscē–tur	miscē – ntur

scribo, ěre - писати

audio, ĩre–слухати

Основа scrib – (3 дієвідміна)

Основа audi – (4 дієвідміна)

Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
-------	-----	-------	-----

1	scrib – or	scrib – ĭ – mur	1	audi – or	audī – mur
2	scrib – ě – ris	scrib – i – mīni	2	audī – ris	audi – mīni
3	scrib – ĭ – tur	scrib – u – ntur	3	audī – tur	audi – u – ntur

2.5. MODUS IMPERATIVUS.

НАКАЗОВИЙ СПОСІБ.

Наказовий спосіб в латинській мові має лише 2-гу особу однини та множини. Вживається як ствердна, так і заперечна форма. Наказовий спосіб для другої особи однини – це чиста основа для 1, 2, 4 дієвідмін, а для 3 – її дієвідміни – до основи дієслова додається закінчення – e.

Наказовий спосіб для другої особи множини утворюється додованням до основи дієслова закінчення – te. У 3 дієвідміні це закінчення приєднується через сполучну голосну – i-.

Sing.:

Pl.

Labora ! – працюй

laborāte ! - працюйте

Misce ! – змішуй

miscēte ! - змішуйте

Scribe ! – пиши

scribīte ! - розчиняйте

Senti ! - відчувай

sentīte ! - відчувайте.

Imperativus до дієслова **sum, esse:**

однина: es! будь!

множина: este! будьте!

Imperatīvus negatīvus (заперечна наказова форма) складається з заперечної частки *nolī* для другої особи однини і заперечної частки *nolīte* для 2 особи множини і форми інфінітива.

Sing.

Pl.

Noli laborāre – не працюй

nolīte laborāre – не працюйте

Noli miscēre – не змішуй

nolīte miscēre – не змішуйте

Noli scribĕre – не пиши

nolītescribĕre – не пишійте

Noli sentīre – не відчувай (не думай)

nolīte sentīre – не відчувайте.

2.6. NOMEN SUBSTANTIVUM.

ІМЕННИК. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.

Іменник в латинській мові, як і в українській, має рід, число і відмінок. В латинській мові є три роди (genus): *genus masculīnum* – чоловічий рід, *genus feminīnum* – жіночий рід, *genus neutrum* – середній рід. Скорочено рід позначають: m – чоловічий рід, f – жіночий рід, n – середній рід.

При визначенні роду треба пам'ятати, що належність іменників до певного роду не завжди збігається з нашим поняттям про рід, наприклад: “життя” в українській мові середнього роду, а в латинській *vita* - жіночого.

Латинський іменник має два числа (*numerus*):

Numērus singulāris – одиниця.

Numērus plurālis - множина.

В латинській мові є 6 відмінків (*casus*):

Nominatīvus (N.) – називний відмінок

Genetīvus (G.) – родовий

Datīvus (D.) – давальний

Accusatīvus (Acc.) – знахідний

Ablatīvus (Abl.) – орудний

Vocatīvus (V.) - клична форма (кличний відмінок).

2.7. ПОДІЛ ІМЕННИКІВ ТА ЗАПИС ЇХ У СЛОВНИКАХ.

Всі іменники в латинській мові поділяються на п'ять відмін, в залежності від закінчення іменника в *Genetīvus singulāris*, а саме:

I – ae, II – i, III – is, IV – us, V – ei.

У словниках латинські іменники записуються у двох формах. На першому місці стоїть форма *Nominatīvus singulāris*, на другому – закінчення *Genetivus singularis*, а в кінці скорочене позначення роду. Наприклад :

aqua, ae f – вода.

dolor, ōris m – біль

facies, ēi f – поверхня, обличчя, bellum, i n – війна.

При відмінюванні іменників відмінкові закінчення додаються до практичної основи, яка визначається відкиданням від G.sing. закінчення. Наприклад: gutta, gutt – ae f – крапля; mare, mar – is n – море; dies, di –ēi f – день; lupus, lup – i m – вовк; sensus, sens – us m – відчуття.

2.8. DECLINATIO PRIMA.

ПЕРША ВІДМІНА ІМЕННИКІВ.

До першої відміни належать іменники жіночого роду (і чоловічого, які означають професію), які в N. sing. мають закінчення – a, а в Gen.sing. – закінчення – ae. Наприклад: silva, ae f – ліс, costa, ae f – ребро, nauta, ae m – моряк, agricōla, ae m – землероб, collēga, ae m – товариш (по професії).

Відмінкові закінчення іменників першої відміни:		Зразок відмінювання іменників I відміни:	
Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
N. – a	- ae	N. silva	silvae
G. – ae	- ārum	G. silvae	silvārum
D. – ae	- is	D. silvae	silvis
Acc. – am	- as	Acc. silvam	silvas
Abl. – a	- is	Abl. silva	silvis
V. – a	- ae	V. silva	silvae

2.9. DECLINATIO SECUNDA.

ДРУГА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ.

До другої відміни належать іменники чоловічого і середнього родів, G.sing. яких закінчується на – i, а N.sing. закінчується на – us, -er (m), - um (n):

hortus, I m – сад

puer, eri m - хлопчик

bellum, I n – війна

ager, gri m – поле

Примітка. Більшість іменників чоловічого роду на – er при відмінюванні втрачають голосну –e - (magister, magistrim - учитель), а деякі зберігають –e – при відмінюванні (vesper, vespēri, m – вечір). У таких іменниках в словниках в G.sing. записується не окреме закінчення, а частина основи: liber, bri m – книга; puer, ěri m – хлопчик.

Відмінкові закінчення іменників II відміни чоловічого роду.

Sing.	Pl.
N. - us, - er	- i
G. – i	- ōrum
D. - o	- is
Acc.- um	- os
Abl. – o	- is
V. - e, - er	- i

Зразок відмінювання іменників II відміни чоловічого роду.

Hortus, i m - сад		ager, gri m - поле	
Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
N. hortus	horti	N. ager	agri
G. horti	hortōrum	G. agri	agrōrum
D. horto	hortis	D. agro	agris
Acc.hortum	hortos	Acc.agrum	agros
Abl.horto	hortis	Abl.agro	agris
V. horte	horti	V. ager	agri

Puer, eri m – хлопчик

Sing.	Pl.
N. puer	pueri
G. pueri	puerōrum
D. puero	pueris
Acc. puerum	pueros
Abl. puero	pueris
V. puer	pueri

Примітка. Іменники чоловічого роду, які в називному відмінку однини закінчуються на–us, мають в V.sing. закінчення –e. В усіх інших випадках V.=N. , тобто кличний відмінок співпадає з називним відмінком. І реченнях ці два відмінки можна відрізнити за контекстом.

За зразком іменників II відміни відмінюється іменник *vir, i,m* – чоловік.

Sing.		Pl.
N.	<i>vir</i>	<i>viri</i>
G.	<i>viri</i>	<i>virōrum</i>
D.	<i>viro</i>	<i>viris</i>
Acc.	<i>virum</i>	<i>viros</i>
Abl.	<i>viro</i>	<i>viris</i>
V.	<i>vir</i>	<i>viri</i>

Іменники середнього роду усіх відмін при відмінюванні мають три відмінки однакові, а саме: N.=Acc.=V., причому у множині ці відмінки завжди закінчуються на – a. Ця властивість іменників та прикметників середнього роду називається правилом середнього роду. Знахідний відмінок однини іменників та прикметників середнього роду завжди співпадає з називним відмінком однини. У другій відміні – це закінчення – um.

Зразок відмінювання іменників середнього роду.

Exemplum, i n - приклад, зразок

Sing.		Pl.
N.	<i>exemplum</i>	<i>exempla</i>
G.	<i>exempli</i>	<i>exemplōrum</i>
D.	<i>exemplo</i>	<i>exemplis</i>
Acc.	<i>exemplum</i>	<i>exempla</i>
Abl.	<i>exemplo</i>	<i>exemplis</i>
V.	<i>exemplum</i>	<i>exempla</i>

2.10. NOMEN ADIECTIVUM.

ПРИКМЕТНИК.

Прикметники в латинській мові поділяються на 2 групи:

1. Прикметники I-II відмін.
2. Прикметники III відміни.

У словниках прикметники записуються у формі трьох родів: прикметники чоловічого роду записуються повністю, а далі подаються закінчення жіночого та середнього родів, наприклад: *rigus, a, um* – чистий, а, е.

Прикметники I – II відмін.

Прикметники I-II відмін мають такі родові закінчення : *-us* або *-er* (m), *-a* (f), *-um* (n). Наприклад: *albus, a, um* – білий; *niger, gra, grum* – чорний; *miser, ęra, ęrum* - нещасний.

Прикметники, що закінчуються на *-er*, записуються у словнику на зразок відповідних іменників II відміни (див. параграф 13). У жіночому та середньому роді записується частина основи, щоб показати, чи при відмінюванні таких прикметників *-e-* випадає, чи залишається. Прикметники I-II відмін відмінюються як відповідні іменники I-II відмін, а саме: прикметники на *-us* – як іменники II відміни на *-us*; прикметники на *-er* – як іменники II відміни на *-er*; прикметники на *-a* – як іменники I відміни; прикметники на *-um* – як іменники II відміни на *-um*. В латинській мові прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі і відмінку. На відміну від української мови, прикметники в латинській мові, як правило, ставляться після іменника. Наприклад: *exemplum bonum* – хороший приклад, *roemtaclarus* – відомий поет, *agerniger* – чорне поле.

Зразки відмінювання прикметників I-II відмін.

Magnus, a, um – великий.

Sing.

Pl.

N. *magnus, magna, magnum*

magni, magnae, magna

G. *magni, magnae, magni*

magnorum, magnarum, magnorum

D. magno, magnaе, magno	magnis, magnis, magnis
Acc.magnum, magnam,magnum	magnos, magnas, magna
Abl.magno, magna, magnum	magnis, magnis, magnis
V. magne, magna, magnum	magni , magnaе, magna

Pulcher, chra, chrum – гарний

Sing.	Pl.
N. pulcher, pulchra, pulchrum	pulchri, pulchrae, pulchra
G. pulchri, pulchrae, pulchri	pulchrārum, pulchrōrum, pulchrōrum
D. pulchro, pulchrae, pulchro	pulchris, pulchris, pulchris
Acc.pulchrum,pulchram,pulchrum	pulchros, pulchras, pulchra
Abl.pulchro, pulchra, pulchro	pulchris , pulchris, pulchris
V. pulcher, pulchra, pulchrum	pulchri, pulchrae, pulchra

2.11. DECLINATIO TERTIA.

ТРЕТЯ ВІДМІНА ІМЕННИКІВ.

До третьої відміни належать іменники всіх трьох родів. Gen. sing. іменників 3 відміни закінчується на – is: cor, cordis n – серце, avis, is f – птах, tempus, ōris n – час. Оскільки іменники 3 відміни часто мають різні основи в Nom. і Gen.sing., то у словнику у формі G.sing. в таких випадках записується частина основи. Наприклад: nomen, ĩnis n - ім'я, назва, cortex, ĩcis m – кора.

Практична основа, від якої утворюються всі непрямі відмінки, визначається відкиданням від G.sing. закінчення – is. Наприклад: corpus, corpōris n – тіло. Практична основа corpor -. Іменники 3 відміни бувають рівноскладовими і нерівноскладовими. Рівноскладові – це ті, які в N. і G.sing. мають однакову кількість складів. Наприклад: civis, is m, f – громадянин, auris, is f – вухо. Нерівноскладові – це ті, які в G.sing. мають на один склад більше. Наприклад: radix, icis f – корінь, flos, oris m – квітка, pes, pedis m – нога. Всі іменники 3 відміни поділяються на три групи: приголосну, голосну і мішану.

Приголосна група (Classis consonans)

До приголосної групи належать нерівноскладові іменники всіх трьох родів з основою на один приголосний. Наприклад: homo, ĩnis m – людина, odor, oris m – запах, flumen, ĩnis n – ріка. За приголосною групою відмінюються також декілька рівноскладових іменників: pater, tris m - батько, mater, tris f - мати, frater, tris m - брат, iuvenis, is m - юнак, senex, senis m - старий, canis, is m - собака, parentes, um (pl.) - батьки.

Відмінникові закінчення іменників приголосної групи.

	Sing.	Pl.
N.	Різні	-es - a
G.	-is	-um
D.	-i	-ĭbus
Acc.	-em = N.	-es - a
A.	-e	-ĭbus
V.	=N	=N

Зразки відмінювання іменників приголосної групи.

lex, ĩs f- закон		corpus, oris n- тіло	
Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
N. lex	leges	corpus	corpōra
G. legis	legum	corpōris	corporum
D. legi	legĭbus	corpōri	corporĭbus
Acc. legem	leges	corpus	corpōra
Abl. lege	legĭbus	corpōre	corporĭbus
V. lex	leges	corpus	corpōra

Голосна група (classis vocalis)

До голосної групи належать іменники середнього роду з основою на – i, які в Nom. sing. мають закінчення – e, - al, - ar. Наприклад: mare, is n – море, animal, ālis n - тварина, exemplar, āris n – приклад, зразок. Іменники голосної групи відмінюються так само, як іменники приголосної групи, але з такими особливостями: Abl.sing. закінчується на – i (замість – e), N.pl. – ia (замість – a), G.pl. – ium (замість – um).

Зразок відмінювання:

animal, is n – тварина

	Sing.	Pl.
N.	animal	animalia
G.	animālis	animalium
D.	animāli	animalībus
Acc.	animal	animalia
A.	animāli	animalībus
V.	animal	animalia

Мішана група (classis mixta)

До мішаної групи належать іменники всіх трьох родів (проте, переважно – це іменники жіночого роду).

1. Рівноскладові іменники, які в N.Sing. мають закінчення – is, - es.

Наприклад: civis, is m – громадянин, auris, is f - вухо, fames, is f – голод.

2. Нерівноскладові іменники, практична основа яких закінчується на дві або більше приголосних. Наприклад: pars, partis f - частина, urbs, urbis f - місто, cor, cordis n - серце, dens, dentis m – зуб.

3. Іменники мішаної групи відмінюються так само, як іменники приголосної групи, крім G.pl., в якому мають закінчення – ium.

2.11. ПРИКМЕТНИКИ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ.

Прикметники третьої відміни поділяються на три групи:

1. Прикметники трьох закінчень.
2. Прикметники двох закінчень.
3. Прикметники одного закінчення.

Прикметники трьох закінчень мають окреме закінчення для кожного роду, а саме: -er (m) , -is (f) , -e (n) . Наприклад: acer, acris, acre - гострий; celer, ětis, ěte - швидкий. Прикметники двох закінчень мають одне спільне закінчення для чоловічого і жіночого родів –is і окреме закінчення для середнього роду – e. Наприклад: brevis, e - короткий, utilis, e – корисний.

Прикметники одного закінчення мають одне спільне закінчення для всіх трьох родів. Цим закінченням є –x, -r, - s. Такі прикметники записуються у словниках так, як іменники, тобто на другому місці стоїть закінчення родового відмінка. За формою G.sing. визначається практична основа прикметників цієї групи. Наприклад: felix, ĩcis – щасливий (felix - для m, f, n), simplex, ĩcis – простий; par, is – рівний; recens, ntis – свіжий. Практична основа прикметників трьох і двох закінчень визначається за формою жіночого роду, від якої відкидається закінчення – is. Всі прикметники третьої відміни відмінюються за одним зразком, а саме, як іменники третьої відміни голосної групи. Тобто в Abl.sing. вони мають закінчення –i, G.pl., -ium, N.pl. для середнього роду – ia, всі інші відмінки мають закінчення приголосної групи. Наприклад:

acer, acris, acre - гострий

	Sing			Pl.		
	m	f	n	m	f	n
N.	acer,	acris,	acre	acres,	acres,	actia

G.		acris			acrium	
D.		acri			acribus	
Acc.	acrem,	acrem,	acre	acres,	acres,	acria
Abl.		acri			acribus	
V.	acer,	acris,	acre	acres,	acres,	acria

dulcis, e – солодкий, приємний

	Sing.			Pl.		
	m	f	n	m	f	n
N.	dulcis,	dulcis,	dulce	dulces,	dulces,	dulcia
G.		dulcis			dulcium	
D.		dulci			dulcibus	
Acc.	dulcem,	dulcem,	dulce	dulces,	dulces,	dulcia
Abl.		dulci			dulcibus	
V.	dulcis,	dulcis,	dulce	dulces,	dulces,	dulcia

2.13. DECLINATIO QUARTA.

ЧЕТВЕРТА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ.

До 4 відміни належать іменники чоловічого і середнього родів з закінченнями в G.sing. – us, N.sing. – us (m), -u (n). Напр.: fructus, um m - плід, овоч, sensus, us m – відчуття, visus, us m – зір, motus, us m – рух, genu, us n – коліно, cornu, us n – ріг, gelu, us n – холод. Декілька іменників 4 відміни на - us є жіночого роду : quercus, us f – дуб (як кожна назва дерев), manus us f – рука, acus, us f – голка, domus, us f – дім.

Відмінкові закінчення іменників 4 відміни:

	Singularis		Pluralis	
	masculinum	neutrum	masculinum	neutrum
N.	-us	-u	-us	-ua
G.	- us	-us	-uum	-uum
D.	- ui	-u	-ībus	-ībus
Acc.	-um	-u	-us	-ua
A.	- u	-u	-ībus	-ībus
V.	- us	-u	-us	-ua

Зразки відмінювання іменників:

Fructus, us m - плід, фрукт

Cornu, us n - ріг

	Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
N.	fructus	fructus	N. cornu	cornua
G.	fructus	fructuum	G. cornus	cornuum
D.	fructui	fructībus	D. cornu	cornībus
Acc.	fructum	fructus	Acc. cornu	cornua
Abl.	fructu	fructībus	Abl. cornu	cornībus
V.	fructus	fructus	V. cornu	cornua

Деякі іменники 4 відміни мають в D., A; Pl. закінчення – ubus: acus, us f – голка, artus, us m – член, partus, us m – роди, arcus, us m – дуга, quercus, us f – дуб. D., Abl. pl. цих слів буде: acubus, artubus, partubus, arcubus, quercubus (на відміну від 3 відміни, напр.: ars, rtis f - artībus; pars, rtis f - partībus; arx, cis f - arcībus). Іменник domus, us f утворює ряд форм за 2 відміною: Abl.sing.- domo, G. pl. - domōrum; Acc.pl.-domos.

2.14. DECLINATIO QUINTA.

П'ЯТА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ.

До 5 відміни належать іменники жіночого роду, які мають в G.sing.- ei, а в N.sing.- es. Напр.: res, rei f - річ, справа, spes, ei f - надія, series, ēi f - ряд. Іменник meridies, ēi - полудень – жіночого роду. Іменники V відміни, крім слів res, dies відмінюються лише в однині, а в множині можуть вживатися лише у N. і Acc. Слово dies, ēi є чоловічого роду, але може бути і жіночого роду, якщо вживається в значенні – визначений день, термін. Напр.: dies - визначений день, dies constitūta - встановлений день.

Відмінкові закінчення іменників та зразки відмінювання:

	Sing.	Pl.		Sing.	Pl.
N.	- es	- es	N.	res	res
G.	- ei	- ērum	G.	rei	rerum
D.	- ei	- ēbus	D.	rei	rebus
Acc.	- em	- es	Acc.	rem	res
A.	- ē	- ebus	A.	re	rebus
V.	- es	- es	V.	res	res

Словосполучення з res:

res publica

республіка

res secundae	сприятливі обставини, щастя
res adversae	несприятливі обставини, нещастя
res certae	щастя, успіх
res incertae	нещастя
res gestae	подвиги
res novae	нововведення, державний переворот
rerum scriptor	історик.

2.15. IMPERFECTUM INDICATIVI ACTIVI ET PASSIVI.

МИНУЛИЙ ЧАС НЕДОКОНАНОГО ВИДУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО І ПАСИВНОГО СТАНУ.

Утворюється додаванням до основи дієслова суфіксів – *bā* – (1,2 дієвідмін), *-eba-*(3,4 дієвідмін) і особових закінчень активного чи пасивного стану. В 1 особі *sing.* додається закінчення – *m* (в *activum*) і – *r* (в *passivum*). Зразки відмінювання дієслів:

curo, āre – лікувати			Passivum		
Activum			Passivum		
	Sing.	Pl.		Sing.	Pl.
1.	curā-ba-m	cura-bā-mus	1.	curā-ba-r	cura-bā-mur
2.	curā-ba-s	cura-bā-tis	2.	cura-bā-ris	cura-ba-mīni
3.	curā-ba-t	curā-ba-nt	3.	cura-bā-tur	cura-ba-ntur
misceo, ēre – змішувати					
	Sing.	Pl.		Sing.	Pl.
1.	miscē-ba-m	misce-bā-mus	1.	miscē-ba-r	misce-bā-mur
2.	miscē-ba-s	misce-bā-tis	2.	misce-bā-ris	misce-ba-mīni

3.	miscē-ba-t	misce-ba-nt	3.	misce-bā-tur	misce-ba-ntur
scribo, ěre – писати					
	Sing.	P1.		Sing.	P1.
1.	scrib-ēba-m	scrib-ebā-mus	1.	scrib-ēba-r	scrib-ebā-mur
2.	scrib-ēba-s	scrib-ebā-tis	2.	scrib-ebā-ris	scrib-eba-mīni
3.	sccrib-ēba-t	scrib-ēba-nt	3.	scrib-ebā-tur	scrib-eba-ntur
audio, ĩre – слухати					
1.	audi-ēba-m	audi-ebā-mus	1.	audi-ēba-r	audi-ebā-mur
2.	audi-ēba-s	audi-ebā-tis	2.	audi-ebā-ris	audi-eba-mīni
3.	audi-ēba-t	audi-ēba-nt	3.	audi-ebā-tur	audi-eba-ntur

Imperfectum indicatīvi дієслова sum, esse (бути)

Sing.	P1.
1. eram	1. eramus
2. eras	2. eratis
3. erat	3. erant.

2.16. FUTURUM I (PRIMUM) INDICATIVI ACTIVI ET PASSIVI. МАЙБУТНІЙ ЧАС НЕДОКОНАНОГО ВИДУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО І ПАСИВНОГО СТАНУ.

Futūrum I в латинській мові може виражати майбутню дію доконаного або недоконаного виду. Від дієслів 1-2 дієвідмін Futurum I утворюється додаванням до основи дієслова суфікса -b- і особових закінчень через сполучні голосні. Нагадаємо правило про сполучні голосні: - e – перед -ris-; - u - в III особі множини; в усіх інших особах, крім I особи однини – i).

Від дієслів 3-4 відміни Futurum I утворюється додаванням до основи дієслова суфікса -a- для 1 особи sing., суфікса -e- для інших осіб singulāris; plurālis і особових закінчень активного чи пасивного станів. Сполучні голосні при утворенні майбутнього часу у цих дієвідмінах не вживаються.

Зразки відмінювання дієслів:

Actīvum			Passīvum		
Curo, āre – лікувати,			основа cura – (I дієвідміна)		
	Sing.	P1.		Sing.	P1.
1	curā-b-o	cura-b-ī-mus	1	curā-b-or	cura-b-ī-mur
2	curā-b-i-s	cura-b-ī-tis	2	cura-b-ē-ris	cura-b-i-mīni
3	curā-b-i-t	cura-b-u-nt	3	cura-b-ī-tur	cura-b-u-ntur
Misceo, ēre – змішувати,			основа misce – (2 дієвідміна)		
1	miscē-b-o	misce-b-ī-mus	1	miscē-b-or	misce-b-ī-mur
2	miscē-b-i-s	misce-b-ī-tis	2	misce-b-ē-ris	misce-b-i-mīni
3	miscē-b-i-t	misce-b-u-nt	3	misce-b-ī-tur	misce-b-u-ntur
	Scribo, ere - писати			основа scrib -	(3 дієвідміна)
1	scrib-a-m	scrib-ē-mus	1	scrib-a-r	scrib-ē-mur
2	scrib-e-s	scrib-ē-tis	2	scrib-ē-ris	scrib-e-mīni
3	scrib-a-t	scrib-e-nt	3	scrib-ē-tur	scrib-e-ntur
Audio, ire - слухати, основа audi – (4 дієвідміна)					
1	audi-a-m	audi-ē-mus	1	audi-a-r	audi-ē-mur
2	audi-e-s	audi-ē-tis	2	audi-ē-ris	audi-e-mīni
3	audi-e-t	audi-e-nt	3	audi-ē-tur	audi-e-ntur.

3. Рекомендована література

Основна

1. Литвинов В. Д. Латинська мова: Підручник / В. Д. Литвинов, Л. П. Скорина. – Київ: Вища школа, 1990. – 247 с.
2. Миронова Л. А. Методичні вказівки з латинської мови для студентів спеціальності "Філологія" заочної форми навчання / Л. А. Миронова. – Одеса: Удача, 2014. – 40 с.
3. Ярхо В. Н. Латинский язык / В. Н. Ярхо, В. И. Лобода. – Москва: Высшая школа, 2010. – 384 с.

Додаткова

1. Звонська Л. Л. Латинська мова: Підруч. для студ. від-нь класич. філології та ін. філол. спец. вищ. закл. освіти / Л. Л. Звонська, В. М. Шовковий. – Київ: Книга, 2003. – 528 с.
2. Литвинов В. Д. 500 крилатих висловів. Тексти / В. Д. Литвинов, Л. П. Скорина. – Київ: Індоєвропа, 1993. – 320 с.
3. Ревак Н. Г. Латинська мова (для неспеціальних факультетів) / Н. Г. Ревак, В. Т. Сулим. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 240 с.
4. Синюк Н. А. Методичні вказівки з латинської мови для студентів факультетів романо-германської філології та філологічного / Н. А. Синюк, Л. І. Богомолова, Л. А. Миронова. – Одеса: Удача, 2009. – 42 с.

4. Електронні інформаційні ресурси

1. <http://www.internetpolyglot.com/ukrainian/lessons-ln-uk>.
2. <http://latinum.ru>
3. <http://www.lingualatina.ru>
4. <http://lupus-campestris.narod.ru>.
5. <http://www.lingvotutor.ru/vse-krylatye-latinskie-sentencii-aforizmy-slova-i-vyrazheniya>
6. <http://linquaeterna.com>
7. <http://www.latinpro.info/latinproverbs>

